

ΘΕΟΔ. ΣΚΟΥΛΙΚΙΔΗΣ: «ΦΥΣΙΚΟΧΗΜΕΙΑ (I)», Ἀθήναι 1962

Ἡ φυσικοχημεία εἶναι σχετικὰ νέα ἐπιστήμη. Ἐν τούτοις ἡ σημασία της εἶναι μεγάλη στὴ σύγχρονη ζωὴ καὶ γίνεται συνεχῶς μεγαλύτερη. Καὶ στὴ χώρα μας ἡ φυσικοχημεία ἐξυπηρετεῖ τὴ βιομηχανία, τὴ βιοχημεία καὶ τὴν ἰατρικὴ γενικότερα, τὶς γεωργικὰς ἔρευνες καὶ ἐφαρμογὰς, κλπ. Εὐλόγη λοιπὸν εἶναι ἡ ἀνάγκη γιὰ συγχρονισμένη κατάρτιση τῶν Ἑλλήνων χημικῶν.

Δυστυχῶς ἡ κατάστασις ποὺ χαρακτηρίζει τὰ σχετικὰ μὲ τὰ συγγράμματα τῶν ἀνωτάτων σχολῶν μας, ἐκτείνεται καὶ στὴν περιοχὴ τῆς φυσικοχημείας. Στὴ χώρα μας δὲν ὑπάρχει σύγγραμμα φυσικοχημείας. Προπολεμικὰ ὁ Καθηγητὴς Καραγκούνης εἶχε ἐκδώσει πανεπιστημιακὸ βιβλίον. Ὅμως ὁ Καραγκούνης ἀναγκάστηκε οὐσιαστικὰ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ βιβλίον τοῦ σήμερα καὶ ξεπερασμένο εἶναι καὶ δυσεύρετο. Ἡ φυσικοχημεία τοῦ Σδάμπ ἦταν πολυτεχνειακὰς σημειώσεις. Ὁ Ζαχαρίας εἶχε ἐκδώσει μόνον ἀσκήσεις. Ἡ ἐργασία τοῦ Ἐπιμελητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Γιαννακουδάκη, ἀφορᾷ μόνον τὰ συστήματα τῆς ἐν διασπορᾷ ὕλης. Ἔτσι οἱ φοιτητὲς μας ἀναγκάζονται νὰ καταφεύγουν στὰ ξενόγλωσσα συγγράμματα, ἢ στὶς ἀνεύθυνες καὶ λαθοδοθεῖς «φυλλάδες».

Ἡ ἐκδοσις τῆς Φυσικοχημείας τοῦ Καθηγητοῦ Ε. Μ. Πολυτεχνείου κ. Σκουλικίδου, ἀξίζει λοιπὸν νὰ χαιρετισθεῖ. Ὅμως τὸ βιβλίον ποὺ ἐξετάζουμε δὲν εἶναι πλήρες. Ἀποτελεῖ ἀπλῶς τὸν πρῶτον τόμον ἀπὸ δλόκληρην σειρὰ 9 τόμων, ποὺ μὲ τὴν ἐκδόσιν αὐτὴν θὰ καλύψουν ὅλη τὴν «ὕλη τῆς Φυσικοχημείας καὶ τῆς Θεωρητικῆς καὶ Ἐφαρμοσμένης Ἡλεκτροχημείας».

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Σκουλικίδου μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν εἰσαγωγὴ στὰ καθαυτὰ θέματα τῆς φυσικοχημείας. Στὶς 500 σελίδες τοῦ πραγματεύεται τὰ θέματα τῆς Γενικῆς Θερμοδυναμικῆς, τῆς Κινητικῆς θεωρίας τῶν ἀερίων, τῆς συμπεριφορᾶς τῶν πραγματικῶν ἀερίων. Ἐπίσης τοὺς νόμους ποὺ διέπουν τὴν ὑγρὰν κατάστασιν τῆς ὕλης καὶ τοὺς νόμους τῶν στερεῶν (τῆξη καὶ ἐξάχνωση, κβαντικὴ θεωρία τῶν στερεῶν, δομὴ τῶν στερεῶν, κρυσταλλογραφία, κρυσταλλοχημεία καὶ θεωρία τῆς ἀταξίας).

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ περιεχόμενα, τὸ βιβλίον πραγματεύεται θέματα ποὺ ἀνήκουν βασικὰ στὴν περιοχὴ τῆς φυσικῆς (καὶ ὡς ἓνα βαθμὸς τῆς ὀρυκτολογίας). Τὸ γεγονός αὐτὸ, ποὺ ὑπάρχει καὶ στὰ ξενόγλωσσα συγγράμ-

ματα, ἐκφράζει κατ' ἀρχὴν μιὰ ἀντικειμενικὴ κατάστασις: τὴν ἀλληλεξάρτησιν καὶ ἀλληλοδιείσδυσιν τῶν ἐπιστημῶν, τὴν ἀπουσία αὐτοτελῶν καὶ αὐστηρὰ ἀπομονωμένων περιοχῶν στὶς νομοτέλειες τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Πέρα ἀπ' αὐτὸ ὅμως, ἐκφράζει ἴσως καὶ κάποια ἀκαταστασία στὴ συστηματικὴ κατάταξιν τῶν ἐν λόγῳ θεμάτων. Τὰ θέματα ποὺ συνιστοῦν τὸ καθαυτὸ ἀντικείμενον τῆς φυσικοχημείας θὰ πρέπει νομίζουμε νὰ εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς θερμοδυναμικῆς στὴ μελέτη τῶν χημικῶν μετατροπῶν, ἡ χημικὴ κινητικὴ, ἡ κβαντικὴ χημεία καὶ ἡ ἠλεκτροχημεία. Καὶ ὅμως σὲ ὅλα τὰ βιβλία τῆς φυσικοχημείας ἀναπτύσσονται καὶ θέματα ποὺ ὁ φοιτητὴς τὰ ἔχει διδαχθεῖ στὴ φυσικὴ καὶ στὴν ὀρυκτολογία.

Ὁ κ. Σκουλικίδης δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὸν κανόνα. Ἀλλωστε στὴν προσπάθειά του νὰ ὀρίσει τὸ ἀντικείμενον τῆς φυσικοχημείας δὲν εἶναι σαφὴς καὶ αὐτὸ ὅπωςδήποτε ἐπηρεάζει τὴν ἐκτασιν τῆς γενικῆς αὐτῆς εἰσαγωγῆς. Συνέπεια τῆς ἀσάφειας στὸν καθορισμὸ τοῦ περιεχομένου τῆς Φυσικοχημείας εἶναι καὶ ὁ τεχνητὸς χωρισμὸς τῆς σὲ Φυσικοχημεία I καὶ Φυσικοχημεία II. Νομίζουμε πὼς τέτοιος χωρισμὸς δὲν εἰσάγει. Στὴν πραγματικότητά ὑπάρχει μιὰ καὶ μοναδικὴ φυσικοχημεία καὶ ἡ δὴθεν Φυσικοχημεία I δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ θέματα φυσικῆς, εἰσαγωγικὰ στὴ Φυσικοχημεία.

Τὰ παραπάνω δὲν ἔχουν καθόλου σὰ σκοπὸ νὰ μειώσουν τὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου, ποὺ ἔχει πολλὰς ἀρετὰς: σαφήνεια, παραστατικότητά, συγκεκριμενοποίησιν τῶν θεμάτων τοῦ μὲ παραδείγματα, ταυτόχρονη ἐξέτασις πολλῶν πλευρῶν ἐνὸς φαινομένου, πρᾶγμα ποὺ τοῦ ἀφαιρεῖ τὴν δογματικὴν ἀκαμψίαν. Πολλὰ τμήματά του μάλιστα καὶ τὸ κεφάλαιόν του περὶ ἀταξίας εἶναι πολὺ σύγχρονα καὶ ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα. Ἀξίζει ἀκόμη νὰ σημειωθεῖ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς στερεοσκοπικῆς εἰκόνας, ποὺ διευκολύνει πολὺ τὸν ἀναγνώστη.

Ὡς πρὸς ὀρισμένους γενικεύσεις, δὲ θὰ μπορούσε νὰ συμφωνήσει κανεὶς μὲ τὴν κάπως μονόπλευρην ὑπερεκτίμησιν τοῦ ρόλου τῆς φυσικοχημείας, ποὺ ἓνας κλάδος τῆς (τῆς Χημικῆς Κινητικῆς) ἀναγορεύεται σὰν ὁ σημαντικότερος κλάδος «ἀπασῶν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν». Ἐπίσης δὲν μπορεῖ νὰ συμφωνήσει κανεὶς μὲ τὴν ἀποψη ὅτι «ἡ φυσικοχημεία ἀποτελεῖ τὴν φιλοσοφίαν τῆς Χημικῆς Ἐπιστήμης καὶ τὴν Μεταφυσικὴν τῶν Θετικῶν Ἐπι-

ότητων», καθώς και μ' έναν ανάλογα άσαφή όρισμό τής θερμοδυναμικής (σελ. 55). Τέλος, στην προσπάθειά του να γενικεύσει τις σχέσεις ύλης, μάζας και ενέργειας, ο συγγραφέας υποστηρίζει την ταυτότητα ύλης και ενέργειας και τη διατήρηση «τής παγκόσμιας ούσίας (ένέργεια+ύλη)». Έτσι όμως ταυτίζει μια όντότητα (ύλη) με μια από τις ιδιότητές της (κίνηση) που μέτρο της είναι ή ενέργεια. Η σύγχυση αυτή που ξεκινάει από μια λανθασμένη έρμηνεία τής γνωστής σχέσης του Άϊνστάϊν, κυριαρχεί ακόμα ανάμεσα στους φυσικούς και τους χημικούς.

Το βιβλίο του κ. Σκουλικίδη αποτελεί, γενικά, μια σημαντική συνεισφορά στην σχεδόν άνυπαρκτη βιβλιογραφία μας. Έλπίζουμε να δουν το φως τής δημοσιότητας και οι υπόλοιποι τόμοι του έργου. Με την συμπλήρωσή του, οι φοιτητές του Πολυτεχνείου θα έχουν ένα πλήρες και σύγχρονο βοήθημα. Ο τεχνικός όμως προσανατολισμός του βιβλίου όχι μόνο δεν αποδεσμεύει, αλλά και επιβάλλει στους πανεπιστημιακούς μας, τη συγγραφή και έκδοση αναλόγου συγγράμματος, προσαρμοσμένου στην πανεπιστημιακή διδασκαλία.

Κώστας Πολίτης

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΔΑΜΑΛΑ: «Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΗ ΑΓΟΡΑ»

Τόξμέλλον τής Έλλην. Οικονομίας εις τὰ πλαίσια τής Εϋρωπ. Οίκον. Κοινότητος
Έκδότης Αργύρης Παπαζήσης, Αθήναι 1962

Η σύνδεση τής Ελλάδας με την Κοινή Αγορά αποτελεί ένα από τὰ σημαντικότερα γεγονότα τής έθνικής μας ζωής και σάν τέτοιο δεν ήταν δυνατόν να περάσει άπαρατήρητο από τους μελετητές των προβλημάτων του τόπου. Πολύ περισσότερο μάλιστα, αφού αποτελεί μιάν απόπειρα ρυθμιστικής παρέμβασης στον τομέα των οικονομικών σχέσεων τής ελληνικής κοινωνίας, που μολονότι έμφανίζεται με τη μορφή τής ρύθμισης των διεθνών οικονομικών σχέσεων τής κοινωνίας αυτής, έχει για περιεχόμενο την έπιβολή όρισμένων θεμελιωδών κατευθύνσεων στην οικονομική ζωή τής χώρας. Με τον τρόπο αυτό ή σύνδεση τής Ελλάδας με την Κοινή Αγορά αποτελεί άντικείμενο έρευνας, πρόσφορο για την οικονομική έπιστήμη. Το γεγονός άλλωστε ότι αξιολογείται σάν πολιτική ενέργεια πρώτης γραμμής, είχε σάν αποτέλεσμα μερικά από τὰ κείμενα που ασχολούνται με αυτήν να μήν είναι μόνο έπιστημονικά, αλλά και πολιτικά ντοκουμέντα.

Ανάμεσα στις διάφορες μελέτες που γράφτηκαν κι αποτελούν την πρώτη καταβολή τής ελληνικής βιβλιογραφίας στο πελώριο θέμα τής Κοινής Αγοράς, είναι και το βιβλίο του κ. Βασιλείου Δαμαλά. Σάν τέτοιο λοιπόν το ενδιαφέρον του είναι άναμφισβήτητο.

Ο συγγραφέας αρχίζει το έργο του με μιάν σύντομη ιστορική ανασκόπηση των μεταπολεμικών προσπαθειών για την ένοποίηση τής Δυτικής Εϋρώπης. Το πιο ενδιαφέρον σημείο του μέρους αυτού είναι ή σαφής περιγραφή των προσπαθειών που κατέβαλε ή Αγγλία από μιας αρχής να ματαιώσει την ένοποίηση των «ήπειρωτικών» εϋρωπαϊκών δυνάμεων. Ο συγγραφέας δεν φαίνεται να υιοθετεί το συμπέρασμα ότι υπήρξε έσκεμμένη Αγγλική πολιτική προς την κατεύθυνση αυτή, αλλά τὰ γεγονότα μιλούν μόνα τους. Το πράγμα αποκτά σήμερα ιδιαίτερη σημασία, όταν ή Αγγλία, μετά την άποτυχία της να τορπιλλήσει την ΕΟΚ, υπο-

χρεώνεται ήδη να ζητήσει την ένταξή της με άγνωστες, τόσο για την ίδια, όσο και για την Κοινή Αγορά, συνέπειες.

Σε συνέχεια αυτού σκιαγραφήσει τις άλλες ένιατες εϋρωπαϊκές οργανώσεις που προηγήθηκαν από την Κοινή Αγορά — Συμβούλιο τής Εϋρώπης, Κοινοπραξία Άνθρακος και Χάλυδος, Εϋρατόμ — εκθέτει διά μακρών το περιεχόμενο τής ιδρυτικής τής ΕΟΚ συνθήκης, καθώς και τής συνθήκης σύνδεσης τής Ελλάδος με την Κοινή Αγορά. Το μέρος αυτό του βιβλίου έχει νομικό μάλλον ενδιαφέρον και κάνει κάπως βαρύ το όλο έργο. Παρουσιάζει το πλεονέκτημα ότι κάνει προσιτό το περιεχόμενο των δυο συνθηκών μεγάλης σημασίας, που τὰ κείμενά τους, ιδίως τής πρώτης, είναι μάλλον δυσεύρετα.

Το πιο ενδιαφέρον δέδαια μέρος του βιβλίου είναι εκείνο που αναφέρεται στην ανάλυση των οικονομικών δεδομένων. Στο μέρος αυτό, άνεξάρτητα από τις θεωρητικές αντιρρήσεις που θα μπορούσαν να άντιταχθούν στο συγγραφέα, ως προς τη μέθοδο τής έρευνάς του, εκείνο που πρέπει να τονισθεί είναι ότι κατορθώνει να δώσει με στατιστικά στοιχεία μιάν σαφή εικόνα τής καθυστέρησης τής ελληνικής οικονομίας απέναντι στις οικονομίες των χωρών τής ΕΟΚ. Στο σημείο αυτό οι διαπιστώσεις του συμπίπτουν με τις διαπιστώσεις και άλλων Έλλήνων μελετητών, κυρίως εκείνων που έχουν ταχθεί έναντίον τής σύνδεσής μας με την ΕΟΚ. Έξ άλλου δ' κ. Δαμαλάς είναι μάλλον δύσπιστος ως προς τις δυνατότητες μιας γρήγορης ανάπτυξης τής οικονομίας μας μέσα στα πλαίσια τής Κοινής Αγοράς και τούτο γιατί εϋστοχα έπισημαίνει την άπροθυμία των Δυτικών να διαθέσουν κεφάλαια για την ανάπτυξη των υποαναπτύκτων οικονομιών. Έτσι τονίζει ότι «πέραν τής έλλείψεως διαθέσιμων κεφαλαίων, υπάρχει και γενική τάσις εκ μέρους των συμπατριωτών των εις τὰς υποα-

ναπτύκτους οικονομίας. Αί επενδύσεις όμως ξένων κεφαλαίων εντός των υποαναπτύκτων οικονομιών, δημιουργούν σειράν προβλημάτων και όχι σπανίως αποτελούν πρόσκομμα, αντι διευκολύνσεως, εις την ανάπτυξιν των καθυστερημένων χωρών» (σελ. 150).

Από την οικονομική ανάλυση του κ. Δαμαλά το πιο αξιοπρόσεκτο είναι εκείνο που αναφέρεται στην επιδάρυνση της οικονομίας μας με εξωτερικά δάνεια. Αφοῦ σημειώσει ότι κατά τους υπολογισμούς του υπουργού του Συντονισμού κ. Παπαληγούρα το πρόγραμμα ανάπτυξεως της χώρας μας κατά τα προσεχῆ ἔτη, θα απαιτήσει 800 ἑκατομμύρια δολλάρια, προσθέτει σ' αὐτὲς τὲς συναλλαγματικές υποχρεώσεις της χώρας (περίπου 300 ἑκατομμύρια δολλάρια) καὶ τὸ προπολεμικὸ ἐξωτερικὸ δημόσιο χρέος, πού υπολογίζει ὅτι θα μᾶς στοιχίσει ἄλλα 200 ἑκατομμύρια. Ἔτσι καταλήγει στο συμπέρασμα ὅτι ἡ χώρα μας θα χρειασθεῖ νὰ χρεωθεῖ με 1.300 ἑκατομμύρια δολλάρια πρὸς τὸ ἐξωτερικὸ ἂν πρόκειται νὰ ἐξασφαλίσει μιὰ στοιχειώδη οικονομικὴ ἀνάπτυξη. Ἀλλὰ αὐτὸ θὰ σημαίνει ἐτήσια ἐπιδάρυνση τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν πάνω ἀπὸ 100 ἑκατομμύρια δολλάρια σὲ τόκους καὶ ἀποσδέσεις. Μὲ τὰ σημερινὰ ὅμως δεδομένα ὁ συγγραφέας θεωρεῖ ἀπίθανο, ἂν ὄχι τελείως ἀδύνατο, νὰ αὐξήσουμε τὲς ἐξαγωγές μας κατὰ 100 ἑκατομμύρια δολλάρια τὸ χρόνο, ὥστε νὰ ἐπαρκέσουμε στὲς υποχρεώσεις μας. «Τὸ τελευταῖο θέμα ἀποτελεῖ δυσχέρειαν ἀνυπερέβλητον καὶ διὰ τοῦτο ἡ πληρωμὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους ἐκτὸς μερικῶν ἐξαιρέσεων, κατὰ γενικὸν κανόνα εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατος» παρατηρεῖ (σελ. 190). Ταυτόχρονα ἐπισημαίνει τὲς περιορισμένες δυνατότητες αὐξήσεως τῶν ἐξαγωγῶν μας ἂν ἐξακολουθήσουν νὰ διατηροῦν τὸν γεωργικὸ χαρακτήρα τους καὶ τονίζει τὸ τεράστιο θάρος τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν στὴν καχεκτικὴ οἰκονομία μας.

Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ τῆς ἐργασίας του ὁ κ. Δαμαλάς δίδει ἐπίσης πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ βγάλει συμπεράσματα σχετικὰ μετὰ τὸν ρόλο τῆς Ἀμερικανικῆς βοήθειας στὴν παρεμπόδιση τῆς οικονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξέλιξης τοῦ τόπου μας.

Παρ' ὅλες ὁμως τὲς ὁρθές καὶ χρήσιμες διαπιστώσεις του, ὁ συγγραφέας δὲν καταλήγει σὲ ἀπολύτως συνεπῆ συμπεράσματα. Γιατὶ ἐνῶ διαπιστώνει ὅτι «θὰ ἦτο πράγματι ἐπιτυχία

(ἡ σύνδεσις), ἐὰν ἔχομεν ἐξαγωγίμα προϊόντα, πέραν τῶν γνωστῶν... ἐξαγωγῶν μας. Θὰ ἦτο ἐπιτυχία ἐὰν ἡ χώρα μας ἦτο εἰς θέσιν νὰ διαθέσει εἰς τὴν Κοινὴν Ἀγορὰν βιομηχανικά προϊόντα. Εἶναι γνωστὸν ὅμως ὅτι αἱ ἐξαγωγαὶ βιομηχανικῶν προϊόντων ἀποτελοῦν μόνον τὰ 3% τοῦ συνόλου τῶν ἐξαγωγῶν μας. Πέραν τούτου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διαπιστοῦται μείωσις τῶν ἐξαγωγῶν μας πρὸς τὰς χώρας τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς. Κατὰ συνέπειαν, ἡ δῆθεν ἄμεσος διευκόλυνσις τῶν ἐξαγωγῶν μας, δάσει τῆς Συμφωνίας συνδέσεως, ἀποτελεῖ δῶρον ἄδωρον» (σελ. 272). Κι ἐνῶ διερωτᾶται: «θὰ εἶναι τὸ ἄλμα τοῦτο (τῆς συνδέσεως) πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὴν βελτίωσιν ἡ ἄλμα εἰς τὸ κενόν;» ἀπαντᾷ με ἐνδοιασμούς: «Τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Ἐὰν μεταβάλλωμεν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἐνεργεῖν, ἐὰν ἐργασθῶμεν σκληρῶς καὶ μετὰ μεγίστης δραστηριότητος, ἐὰν κινητοποιηθῶμεν ὅλοι εἰς τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα, ἀσφαλῶς θυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν εἰς τὴν ἔλευσιν καλλιτέρων ἡμερῶν διὰ τὸν τόπον μας» (σελ. 273).

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα μετὰ τὲς τόσο ἀόριστες καὶ κάπως δεοντολογικῆς προϋποθέσεις πού υἱοθετεῖ ὁ συγγραφέας σὲ ἐπὶ μέρους ζητήματα, τὸ ἔργο του δίνει ἄρκετὰ καὶ ἀξιόλογα στοιχεῖα γιὰ νὰ βγάλει ὁ ἀναγνώστης τὰ δικά του συμπεράσματα, καταδικαστικὰ τῆς σύνδεσός μας μετὰ τὴν ΕΟΚ.

Γενικὰ ἡ μελέτη τοῦ κ. Δαμαλά παρ' ὅλον πὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐνταχθεῖ μέσα στὴ βιβλιογραφία πού με συνέπεια ἀρνεῖται τὴ σύνδεση τῆς Ἑλλάδας μετὰ τὴν Κοινὴ Ἀγορά, ὡστόσο πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε σὰν θετικὸ στοιχεῖο τὲς ἐπιφυλάξεις ἢ μᾶλλον τὴν ἀρνητικὴ ἐκτίμηση τοῦ συγγραφέα ἀπέναντι στο ἐπίμαχο αὐτὸ πρόβλημα. Ἡ πάλιν τῶν ἰδεῶν θὰ πλουτίζονταν ἀσφαλῶς ἂν εἶχαν ἐκδοθεῖ ἔργα πού νὰ ὑποστηρίζουν ἐπιστημονικὰ τὴν πολιτικὴ τῆς σύνδεσης. Ἀλλὰ καὶ μόνο τὸ γεγονός ὅτι δὲν βρέθηκε κανένας νὰ τὴν ὑποστηρίξει ἀνεπιφύλακτα στὴν βιβλιογραφία, ἐκφράζει ἄρκετὰ εὐγλωττα τὴν ἐνδόμυχη ἐπιφύλαξη καὶ τὴν ἀποδοκιμασία τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων πρὸς τὴν πολιτικὴ τοῦ «ἁλματος εἰς τὸ κενόν», καθὼς τὴ χαρακτηρίσε ὁ ὑπουργὸς τοῦ Συντονισμοῦ κ. Παπαληγούρας.

Γιῶργος Κατηφόρης

ΠΟΛΥΧΡΟΝΗ ΕΝΕΠΕΚΙΔΗ: «Η ΔΟΞΑ ΚΑΙ Ο ΔΙΧΑΣΜΟΣ»

(Ἀπὸ τὰ μυστικὰ ἀρχεῖα τῆς Βιέννης) Ἀθῆναι 1962

Τὸ ἔργο τοῦ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης, ἱστορικοῦ Π. Ἐνεπεκίδη, «Ἡ Δόξα καὶ ὁ Διχασμός», ἀσχολεῖται μετὰ τὴν ἑλληνικὴ ἱστορία στὰ χρόνια 1908 - 1916. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς μελέτης εἶχε δημοσιευθεῖ στὴν ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα «Βῆμα» (τέλη

1960 - ἀρχὲς 1961) σὰν δημοσιογραφικὸ ἱστορικὸ ἀνάγνωσμα. Καὶ τὸ βιβλίο διατηρεῖ τὸν ἴδιο χαρακτήρα. Δὲν εἶναι οὔτε μονογραφία, οὔτε καὶ ἐπιστημονικὴ ἐκδοσὴ ἀρχειακῶν κειμένων, ἀλλὰ ἱστορικὴ ἐπιφυλλίδα. Ἡ δομὴ τοῦ ἔργου δὲν βασίζεται σὲ ἐσωτερικὴ νομοτελεία-

κή εξέλιξη τών γεγονότων, τὸ χώρισμά του σὲ κεφάλαια ἀνταποκρίνεται: στήν ἀντίστοιχη χρονολογική περιοδολόγηση τῆς ἐποχῆς, οἱ ἐπικεφαλίδες τῶν κεφαλαίων εἶναι δημοσιογραφικές. Π.χ. τὸ κεφάλαιο ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ ἀστικοδημοκρατικὸ κίνημα τοῦ Γουδιού τιτλοφορεῖται «Ἡ καταιγίδα καθαρίζει τὸν οὐρανὸ» καὶ τὸ κεφάλαιο ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα τοῦ ἐθνικοῦ μας διχασμοῦ ἔχει τὸν τίτλο «Οἱ ἐρινύες ἀρχίζουν νὰ ἐνεδρεύουν». Γενικὰ πρόκειται γιὰ ἓνα εἶδος ἱστορικῆς σύνθεσης, χωρὶς αὐστηρὴ ἐπιστημονικότητα, τὸ πιὸ κατάλληλο ὅμως γιὰ τὴν πλατιά ἐκλατκευση πολιτικῶν στόχων. Στὴν ἐπιφυλλίδα, ἔμμεσα ἢ ἄμεσα, ὁ ἱστορικὸς συγγραφέας χρησιμοποιεῖ τὰ ἱστορικὰ δεδομένα τοῦ παρελθόντος γιὰ τὴν δικαίωση μιᾶς δοσμένης σύγχρονης πολιτικῆς.

Τὸ ἔργο τοῦ Π. Ἐνεπεκίδη στηρίζεται σχεδὸν ἀποκλειστικὰ σὲ πηγές τῶν κρατικῶν ἀρχείων τῆς Βιέννης καὶ συγκεκριμένα σὲ μιὰ σειρά ἐκθέσεις τῶν πρεσβευτῶν τῆς Αὐстроουγγαρίας ποὺ ὑπηρέτησαν στὴν Ἀθήνα σ' αὐτὸ τὸ διάστημα.

Ἡ δημοσίευση στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ τύπο ἱστορικῶν ἐπιφυλλίδων μὲ βάση τὰ ἀρχεῖα τῆς Βιέννης ἢ τοῦ Βερολίνου, δὲν εἶναι μόνον ἐλληνικὸ φαινόμενο. Μετὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιον πόλεμον ἰδιαίτερη δραστηριότητα στὸν τομέα αὐτὸ ἔχει δεῖξει ὁ δυτικογερμανικὸς Τύπος. Ἡ δημοσιογραφικὴ ἱστορικὴ ἐπιφυλλίδα ἀν καὶ εἶναι ἡ μορφή ἱστορικῆς μελέτης μὲ τίς λιγότερες ἐπιστημονικὲς ἀπαιτήσεις, ἔχει ἄμεση πρακτικὴ σημασία. Σκοπὸς τῆς εἶναι ὅχι τόσο νὰ φωτίσει τὸ παρελθόν, ὅσο νὰ ἀξιοποιήσει τίς ἱστορικὲς πηγές μὲ τέτοιο τρόπο ποὺ νὰ διευκολύνει τὴν ἰδεολογικὴ διοχέτευση στὰ λαϊκὰ στρώματα μιᾶς συγκεκριμένης πολιτικῆς. Ἄρα δὲν εἶναι ἀνεξήγητη καὶ ἡ προτίμηση τῶν ἀπολογητῶν τοῦ γερμανικοῦ ρεβανσισμού πρὸς τίς ἱστορικὲς ἐπιφυλλίδες. Πηγαίνουν μὲ αὐτές νὰ δικαιώσουν τὴν συνειδητὴν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ καὶ τῆς παγκόσμιας Κοινῆς Γνώμης, τὴν πολιτεία τῆς Γερμανίας τοῦ Κάιζερ καὶ τοῦ Χίτλερ, ποὺ ἔκανε τὴν ἀρχὴ δύο παγκοσμίων πολέμων καὶ εὐθύνεται γιὰ μαζικὰ ἐγκλήματα σὲ δάρος τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ δικαίωση ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἡγεμονικῆς θέσης τῆς Δυτικῆς Γερμανίας στὴν Εὐρώπη καὶ σὲ ὅλο τὸν δυτικὸ κόσμον.

Ἀλλὰ δικαιολογημένα δημιουργεῖται τὸ ἐρώτημα πῶς εἶναι δυνατό οἱ ἱστορικὲς διπλωματικὲς πηγές νὰ ἐξυπηρετοῦν μιὰ τόσο μεγάλη χοντροκοπιὰ ψευτιᾶς; Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅμως ὅτι τὸ διπλωματικὸ ἀρχεῖακὸ ὕλικὸ δὲν εἶναι ἀντικειμενικὴ πηγὴ τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ ὑποκειμενικὸ ἀντανεκλαστικὸ στοιχεῖο τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης. Ἰδιαίτερα στὴν σύγχρονη ἐποχὴ ἡ ἀστικὴ διπλωματία, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Χαλγκάρτεν, μπορεῖ θαυμάσια νὰ «ἀποτελεῖ ἰδεολογικὴ κάλυψη τῶν ὁρέξεων τῶν πολεμικῶν βιομηχάνων καὶ τῶν χρηματιστῶν». Καὶ ἀκριβῶς ὁ νεοναζιστικὸς τύπος τῆς Δυτικῆς Γερμανίας δὲν χρησιμοποιεῖ τὰ διπλωματικὰ ἔγγραφα τῶν κρατικῶν

ἀρχείων τῆς πατρίδας του γιὰ τὸ φῶτισμα τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἀλλὰ τὰ προβάλλει σὰν ἰδεολογικὰ ἀπολογητικὰ ὅπλα τοῦ γερμανικοῦ ἐπιθετικοῦ ρεβανσισμού.

Οἱ διπλωματικὲς πηγές ἀποκτοῦν ἐπιστημονικὴ ἀξία καὶ σοβαρὴ σημασία γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα, τότε μόνον ὅταν ὁ ἐρευνητὴς τίς ὑποβάλλει σὲ αὐστηρὴ ἐπιστημονικὴ ἐσωτερικὴ κριτικὴ. Οἱ ἐρευνητὲς ἱστορικοὶ πρὶν ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν ἑνὸς διπλωματικοῦ ἐγγράφου σὰν ἀποδεικτικοῦ στοιχείου, πρέπει νὰ λύσουν τὸ σοβαρότατο πρόβλημα τῆς ἐπαληθεύσεως τοῦ περιεχομένου του. Ἐνα τέτοιο ἔργο δὲν εἶναι εὐκόλο· ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς νὰ παίρνουν ὑπόψη τους πλῆθος ἀπὸ ἀντικειμενικοὺς συντελεστές.

Οἱ ἐκθέσεις π.χ. ἐνὸς διπλωμάτη μποροῦν νὰ ἔχουν ἱστορικὴ ἀξία ὅπως καὶ τὸ ἀντίθετο. Πρῶτα ἀπ' ὅλα γιὰ τὸν ἱστορικὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξακριβώσει, ἂν ὁ διπλωμάτης αὐτὸς εἶχε τὸ χάρισμα τῆς σωστῆς παρατηρητικότητας, ἂν εἶχε ἰσχυρὴ μνήμη ἢ ὅχι, ἂν διέθετε μικρὲς ἢ μεγάλες διανοητικὲς ἱκανότητες (πόσοι διπλωμάτες δὲν πάσχουν ἀπὸ μικρόνοια), ἂν ἤξερε καλὰ τὴ γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιοῦσε (πόσες φορές οἱ διπλωμάτες δὲν χρησιμοποιοῦν στὰ γραπτὰ κείμενά τους λέξεις ἀντίθετες μὲ τὸ νόημα τῶν γραφομένων), ἂν ἦταν γνώστης τῆς πραγματικότητας τοῦ τόπου ὅπου δροῦσε, ἂν εἶχε ἄρρωστη φαντασία, ἂν εἶχε τὸ θάρρος τῆς γνώμης του ἢ ἦταν δειλός. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὁ ἱστορικὸς θὰ μπορέσει νὰ κρίνει ἂν στίς ἐκθέσεις τοῦ διπλωμάτη, ὑπάρχουν καλὸπιστα λάθη καὶ ἀσυνειδήτες ἀνακρίβειες. Στίς ἐκθέσεις του ὅμως μποροῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ διάφορες συνειδητὲς διαστρεβλώσεις τῆς πραγματικότητας καὶ ποὺ συνήθως πηγάζουν ἀπὸ παντοειδεῖς λόγους σκοπιμότητας, δικαίωση τῆς προσωπικῆς του δραστηριότητας, ἰντριγκες γιὰ τὴν εὐνοϊκὴ εξέλιξη τῆς καριέρας του κλπ. Τέλος ὁ πιὸ καθοριστικὸς παράγοντας γιὰ τὴν ἀξία τῶν ἐκθέσεων ἐνὸς διπλωμάτη, εἶναι ἡ κοινωνικὴ τοποθέτησή του. Αὐτὴ τοῦ καθορίζει τὸ πρῶμα κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο βλέπει τὰ γεγονότα. Οἱ ἐκθέσεις π.χ. τοῦ Πρεσβευτῆ τῆς Αὐстроουγγαρίας στὴν Ἀθήνα γιὰ τὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα τοῦ Γουδιού, εἶναι πολὺ περιορισμένης ἀξίας γιατί ἡ ἀντιδημοκρατικὴ καὶ ἀντιλαϊκότητά του, τὸν ἔκαναν ἀνίκανο νὰ ἀντιληφθεῖ τὴν βαθύτερη κοινωνικὴ σημασία τῶν ἐξελίξεων ἐκείνων.

Ἡ ἀδυναμία τοῦ Π. Ἐνεπεκίδη δὲν βρίσκεται στὸ εἶδος τῆς ἱστορικῆς μελέτης ποὺ ἔγραψε, ἀλλὰ στὸν τρόπο ποὺ χρησιμοποίησε γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ διαθέσιμου ἀρχεῖακοῦ ὕλικου. Δὲ φαίνεται νὰ ἔχει κάνει καμμιά αὐστηρὴ ἐσωτερικὴ κριτικὴ τῶν διπλωματικῶν κειμένων ποὺ ἀναφέρει στὴ μελέτη του. Τὸ περιεχόμενό τους, ἔτσι ὅπως τὸ παραθέτει, δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸ παραδέχεται *a priori* σὰν ὀρθό, ἐνῶ τὸ γεγονὸς ὅτι πάνω σ' αὐτὸ οἰκοδομεῖ τὴν μελέτη του, πρέπει νὰ τὸν εἶχε κάνει πολὺ προσεχτικό. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτὸ δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ δώσει σωστὰ τὸν ὁλέθριον ρόλο τοῦ γερμανικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Ὁ πολιτικὸς προσανατολισμὸς τοῦ συγ-

γραφέα συμπίπτει στο σημείο αυτό με την αντικειμενική πραγματικότητα. Έδω αξίζει να αναφέρουμε ότι ένας άλλος ιστορικός, ο Ούμπερσμπέργκερ, βασισμένος στα αρχεία της Βιέννης κατέληξε στο αντίθετο συμπέρασμα, δηλαδή «αποδεικνύει» ότι η γερμανική επεκτατική πολιτική στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο ήταν δίκαιη και αποδίδει τις ευθύνες του πολέμου στους Σλαύους της Ανατολής. Ο σκοπός του Ούμπερσμπέργκερ είναι να υπερασπίσει την πολιτική της σωβινιστικής Γερμανίας· αντίθετα του Π. Ένεπεκίδη να αποδείξει την αντεθνικότητα της φιλογερμανικής πολιτικής της αντιδενιζελικής παράταξης.

Ο Π. Ένεπεκίδης σαφέστατα τοποθετεί το έργο του στην βενιζελική ιστοριογραφία. Υπερτιμά τον ρόλο του Ε. Βενιζέλου, τον θεωρεί σαν τον άνθρωπο που είχε τη δύναμη να αλλάξει την «μοίρα της Ελλάδος δια τον παρόντα τουλάχιστο αιώνα». Έτσι ο συγγραφέας ακολουθεί την ξεπερασμένη πια από την ιστορική επιστήμη αντίληψη, ότι το άτομο δημιουργεί την εποχή και όχι η εποχή την προσωπικότητα. Τόσο το Γουδί, όσο και ο πρώτος βαλκανικός πόλεμος, ήταν καρποί της νεοελληνικής εξέλιξης και των γενικότερων αστικοδημοκρατικών ανακατατάξεων στην Βαλκανική και την ανατολική Ευρώπη. Μέσα από το ίδιο το έργο του Ένεπεκίδη καταφαίνεται αυτή η αναμφισβήτητη αλήθεια. Από το αρχαικό υλικό που παραθέτει ο συγγραφέας βλέπουμε ότι π.χ. ο πρώτος βαλκανικός πόλεμος αν είχε επιτυχία, χρωσιότανε στην ανάπτυξη της εθνικοαπελευθερωτικής πάλης των βαλκανικών λαών και στο γεγονός ότι προετοιμάστηκε κρυφά και πίσω από τις πλάτες των «Μεγάλων». Δηλαδή θριαμβεύσαμε τότε μόνο όταν έστω και για λίγο, πάψαμε να είμαστε προσκολλημένοι στο έρμα των μεγάλων δυνάμεων και βασισθήκαμε στη βαλκανική συνεννόηση και φιλία. Ο ιστορικός Ι. Σ. Γκαλκίν, βασισμένος σε πλούσιες ιστορικές πηγές, μάς έδωσε πρόσφατα μια εξαιρετική μελέτη πάνω στο πρόβλημα αυτό. Ο Ένεπεκίδης έρχεται να τον επιδεβαιώσει με τα στοιχεία των αρχείων της Βιέννης. Η Αγγλία, η Αυστρία, η Γαλλία ή Γερμανία και η Τσαρική Ρωσία πάλευαν ανάμεσά τους σκληρά και μηχανοραφούσαν για να διευρύνουν την σφαίρα επιρροής τους στην Βαλκανική. Μόνον όταν οι βαλκανικές κυβερνήσεις απαγκιστρώθηκαν από αυτές τις δυνάμεις, κατόρθωσαν να οδηγήσουν πετυχημένα τον αγώνα για την εκδίωξη του όθωμανού κατακτητή από τα Βαλκάνια. Ασφαλώς χωρίς το Γουδί, χωρίς την επικράτηση των εθνικοαπελευθερωτικών ιδεωδών, το 1912 η Ελλάδα θα έμεινε ξένη στην βαλκανική απελευθέρωση. Η παλαιοκομματική παράταξη ακόμα, το 1908, την εποχή της ανόδου του εθνικοαπελευθερωτικού και δημοκρατικού κινήματος στα Βαλκάνια, έντρομη κατέφευγε στην περιδόνητη «έλληνοτουρκική φιλία». Ξεπουλούσε εκατομμύρια Έλληνες στο ζυγό του Σουλτάνου, για να κατοχυρώσει τα συμφέροντά της στην ελληνική επικράτεια και την θέση των τραπεζίτων - φαναριωτών στην Κωνσταντινούπολη. Τα διπλω-

ματικά στοιχεία που παραθέτει ο Π. Ένεπεκίδης πάνω σ' αυτό το θέμα, είναι πραγματικά πολύτιμα. Όμως ο ίδιος ο συγγραφέας δεν μπόρεσε να έμβασθουν και δίνει λανθασμένη και υποκειμενική λύση στο πρόβλημα των αιτιών της τουρκοφιλίας των Ελλήνων κυβερνητών του 1908. Τους θεωρεί θύματα της γερμανοφιλίας τους. Δεν παίρνει υπόψη του ότι πριν από την Γερμανία, ή Αγγλία πάλεψε πάνω από ένα αιώνα για την διατήρηση της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και συνεπόμενα και για την λεγόμενη «έλληνοτουρκική φιλία». Και η αγγλική πολιτική του 1908 δεν είχε ακόμα αλλάξει την στάση της απέναντι στον Σουλτάνο. Άρα αν η παλαιοκομματική παράταξη έπασχε από «φιλογερμανισμό», αυτό δεν σήμαινε ότι δεν έπασχε πρώτα απ' όλα από «φιλοαγγλισμό».

Ο Π. Ένεπεκίδης ακολουθεί πιστά την παλιά βενιζελική ιστοριογραφία, που τα σοβαρότατα προβλήματα της ελληνικής ιστορίας στα χρόνια 1914 - 22, τα περιορίζει σε ένα, στο πρόβλημα «επιλογής προστάτη». Δεν βλέπει ότι η νοοτροπία της εξεύρεσης προστάτη, έφερε τον εθνικό διχασμό γιατί έδωσε τη δυνατότητα στους ξένους να καταλύσουν στην περίοδο του πρώτου παγκοσμίου πολέμου κάθε εθνικός μας ανεξαρτησίας.

Ο συγγραφέας πολύ στέκεται στα ανταλλάγματα της Αντάντ. Η Αντάντ είχε υποσχεθεί στην Ελλάδα πολλά. Αλλά τα ίδια είχε υποσχεθεί στην Βουλγαρία, την Ιταλία, την Ρωσία. Η Αντάντ ενέπαιξε και είναι απαράδεκτο να υπάρχουν και σήμερα ιστορικοί που να παραδέχονται τον έμπαιγμό αυτό σαν ειλικρινή προσφορά. Το υλικό των αρχείων της Βιέννης ήταν νομίζουμε αρκετό για να πείσει τον συγγραφέα. Το απολογητικό βενιζελικό όμως πρίσμα του, τον εμπόδισε να δει σωστά τα πράγματα. Σε προέκταση ο Π. Ένεπεκίδης δεν μπόρεσε να δει ότι η υποτέλεια, σε δυνάμεις ξένους, δεν σώζει την Ελλάδα, αλλά την οδηγεί στην καταστροφή. Δεν υπάρχει εθνικά ωφέλιμη υποτέλεια· αυτό το μεγάλο ιστορικό δίδαγμα που δαίνει και από τα ελληνικά γεγονότα του 1914 - 22, ο Π. Ένεπεκίδης δεν το συνειδητοποίησε, γι' αυτό και δεν το έκλατκευσε και στο έργο του «Η δόξα και ο διχασμός».

Παρά όμως τις αδυναμίες του, το έργο είναι θετική προσφορά στην ελληνική ιστοριογραφία, κτυπά έμμεσα την νέα μορφή της «γερμανοφιλίας» και φέρνει στο φως πολλά στοιχεία που αναστατώνουν την καρδιά κάθε Έλληνα. Ο αναγνώστης διαβάζοντας το βιβλίο «Η δόξα και ο διχασμός» έχει την ευκαιρία να δει πόση πόρωση κρύβεται πίσω από τις παχυλές φράσεις της πατριδοκαπηλείας, να διαπιστώσει την ανθελληνικότητα των λεγόμενων «μεγάλων συμμάχων και φίλων». Το έργο είναι ένα κατηγορώ ενάντια στην πολιτική της υποτέλειας, μία έμμεση δολογία πίστης στην ελληνική ανεξαρτησία.

Νίκος Ψυρούκης

Οἱ νεοελληνικὲς σπουδές, ὅσο κι ἂν στὴν πορεία τους σημείωσαν κάποια παρήγορη ἐξέλιξη, δὲν ἀποτέλεσαν μέχρι σήμερα ἀντικείμενο ἰδιαίτερης ἐπιστημονικῆς ἐνασχόλησης. Παρ' ὅλη τὴν πνευματικὴ κι ἐθνικὴ τους σπουδαιότητα καὶ παρ' ὅλο τὸ πλατὺ ἱστορικὸ καὶ κοινωνικὸ ἐνδιαφέρον τους, δὲν ἀντιμετωπίστηκαν στὰ πλαίσια ἐνὸς συστηματικοῦ νι ὀργανωμένου σχεδίου. Τόσο ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ συσχετισμοῦ τους μὲ τὸν προβληματισμὸ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ὅσο κι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς μεθοδολογίας, καθυστέρησαν σὲ μεγάλο βαθμό.

Ἡ φιλολογικὴ ἔρευνα στὴν μετεπαναστατικὴ Ἑλλάδα ὑπηρετώντας τὴ σωδινιστικὴ ἰδεολογία τοῦ μεγαλοϊδεατισμοῦ, δὲν βοήθησε στὴν ἀποφασιστικὴ ἀνάπτυξή τους. Ἐξαρτημένη οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὸ λογιωτατισμὸ, ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὸ ἐποικοδόμημα τοῦ ἐπιβιωμένου μετὰ τὸ 21 φεουδαρχισμοῦ, ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὸν κεντρικὸ πυρῆνα τοῦ προβλήματος. Ὅχι μόνον δὲν ἀξιοποίησε γλωσσικά, αἰσθητικά, παιδευτικά καὶ κοινωνικά τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐθνικολαϊκῆς κληρονομιάς μας, παρὰ τοὺς ἐγκατάλειψε νὰ χαθοῦν ἀσυνέλεκτοι κι ἀνερμῆνευτοι.

Ἄν ἐξαιρέσει κανένας μερικὲς γόνιμες ἀτομικὲς πρωτοβουλίες, ποτὲ δὲν καταβλήθηκε καμμιὰ ἐπίσημη συλλογικὴ προσπάθεια. Ὅ,τι κατακτήθηκε στὴ γραμματολογία μας μὲ τὸν Κ. Σάθα, Σπ. Λάμπρο, Ἄνδρ. Μουστοξύδη, Ν. Βέη, Στέφ. Ξανθοῦδιδη, Νικ. Πολίτη, Κ. Ρωμαῖο, Φ. Μιχαλόπουλο, Λῖνο Πολίτη, Κ. Δημαρὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους νεώτερους, ὀφείλεται βασικά σ' αὐτούς. Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία, σὰν ὀργανωμένη πνευματικὴ ὑπευθυνότητα, στάθηκε ὅχι ἀπλῶς ἀδιάφορη, μὰ κι ἐχθρικὴ καὶ μνησικάκη ἀπέναντι στὴν πνευματικὴ περιουσία τοῦ λαοῦ.

Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, αἷτημα τῆς ἴδιας τῆς ἀστικῆς τάξης, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀπόβλητη ἀπὸ τὴν παιδεία μας καὶ τ' Ἀνώτατα κι Ἀνώτερα ἐκπαιδευτικά μας ἱδρύματα. Τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ μὲ τὴ λογοτεχνία μας. Ἀπροστάτευτη καὶ καταδιωγμένη δὲν κατάφερε νὰ κατακτήσει τὴ συνειδητοποίηση τοῦ πλατύτερου κοινοῦ. Δὲν εἶναι βέβαια καλύτερη ἢ κατὰσταση καὶ μὲ τὰ νεώτερα λογοτεχνικά κι ἀναμορφωτικά μας κείμενα. Ἀπαρουσίαστα κι αὐτά, ἀσχολίαστα, ἀναξιολόγητα κι ἀτεκμηρίωτα καὶ συχνὰ παραφθαρμένα κι ἀλλοιωμένα, παραμένουν ἀκόμα στὴ λησμονιά καὶ τὴν ἀφάνεια. Ἐνα τεῖχος προμελετημένης σιωπῆς ἔχει ὑψωθεί γύρω στὴ δημοτικὴ μας παράδοση. Ἀπὸ τὸν «Ἐρωτόκριτο» τοῦ Κορνάρου καὶ τὴν «Ἐρωφίλη» τοῦ Χορτάτη μέχρι τὸ Σολωμὸ κι ὡς τὸν Παλαμᾶ, καμμιὰ ἔκδοση δὲν ἔγινε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία, ποὺ νὰ δείχνει τὴν ἐμπρακτὴ φροντίδα τῆς γιὰ τὴ νεοελληνικὴ μας γενικώτερα κουλτούρα. Ἄν κι εἶχε ὅλες τὶς δυνα-

τότητες ν' ἀπομνημειώσῃ τὴ διανοητικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ παράδοση τοῦ ἔθνους, δὲν ἐπιδίωξε ν' ἀνταποκριθεῖ στὸ ὑψηλὸ καὶ πανελλήνιο διάχυτο αὐτὸ αἷτημα. Ἀντὶ μὲ τὸ κῦρος τῆς νὰ γίνῃ πηγὴ φωτισμοῦ καὶ παράδειγμα ἐργατικότητας κι εὐσυνειδησίας, στάθηκε ξένη, ἀμέτοχη κι ὅχι ἀντάξια τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ προορισμοῦ τῆς.

Ὡστόσο οἱ φιλολογικὲς μας σπουδές, ἀκολουθώντας τὸν ἀντιφατικὸ δρόμο τοῦ νεοελληνικοῦ κοινωνικοῦ γίγνεσθαι, δὲν ἔμειναν ἐντελῶς στάσιμες. Ὅπωςδήποτε ἡ πρόοδος ποὺ συντελέστηκε ὅσο κι ἂν δὲν διασημαίνεται ἀπὸ θαρραλέες πραγματώσεις, πολλὰ γραμματολογικά μας ζητήματα προώθησε καὶ σ' ἄλλα ἔδωσε τὴ λύση τους.

Ἀνάμεσα σὲ ὅσους καλλιέργησαν μ' ἀποδοτικότητα καίριους τομεῖς τῆς ἱστορίας τῶν γραμμάτων μας ἀνήκει δικαιωματικὰ κι ὁ Γεώργιος Βαλέτας. Ἡ ἔκδοση τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Αἰνιάνου εἶναι ἡ πρόσφατη συμβολὴ μιᾶς πολὺχρονης προσφορᾶς του στὶς ἔρευνες τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ συνδέεται ἄρρηκτα μ' ὅλο τὸ προηγούμενο ἔργο του.

Συγκεντρώνοντας — καθὼς εἶναι γνωστὸ — τὴν ἐρευνητικὴ ἐπίδοσή του γύρω ἀπὸ τὸν πνευματικὸ χῶρο τῆς τουρκοκρατίας καὶ τῆς μεταπελευθερωτικῆς ἐποχῆς, ἔδωσε ὅ,τι πιὸ ἀξιόλογο μπόρῳσε. Στὸ πρόσωπό του ὁ διαφωτισμὸς βρῆκε ὅχι μόνον ἓνα φιλέρεвно κι ἀκαταπόνητο ταλέντο, ἀλλὰ κι ἓναν θεωρητικὰ ἐνημερωμένο καὶ ἱστορικὰ ἐξοπλισμένο φιλόλογο.

Οἱ ἐργασίες του πάνω στὰ πνευματικὰ καθέκαστα τοῦ διαφωτιστικοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι ἀπὸ τὶς πλουσιώτερες καὶ πιὸ ἀρτιωμένες στὸ εἶδος τους. Οἱ ἐξαντλητικὲς βιβλιογραφῆσεις προσώπων καὶ κειμένων ποὺ τὸν ἀπασχόλησαν καθὼς καὶ οἱ ἐκτεταμένες ἱστοριοκριτικές του ἀναλύσεις εἶναι πραγματικὸς ἄθλος. Ἰχνηλατώντας ἀνέκδοτα ἀρχεῖα, ἀμνημόνευτες πηγές καὶ παραγνωρισμένες μαρτυρίες, διέσωσε κι ἀποθησαύρισε ἀνεκτίμητο γιὰ τὸ ἔθνος ὕλικό.

Τὸ ἔργο ὁμῶς τοῦ Βαλέτα δὲν εἶναι ἀπλῶς συλλεκτικὸ καθὼς θὰ νόμιζε κανεὶς. Εἶναι καὶ κριτικὸ κι ἱστορικὸ κι εὐρύτατα πολεμικὸ ἀπέναντι στὶς θερμπαλιστικὲς ἐπιβιώσεις τοῦ λογιωτατισμοῦ.

Τὸ «Προδομένο Εἰκοσιένα» ποὺ κυκλοφόρησε μπροστὰ ἀπὸ δεκάξη χρόνια, εἶναι μελέτη κατ' ἐξοχὴν πολεμικὴ. Καὶ μ' ὅλο ποὺ μπορεῖ νὰ ὑστερεῖ σὲ ἐπιστημονικότητα, ὥστόσο, ἀποτελεῖ ἓνα μοναδικὸ στὸ εἶδος του ἱστοριοκριτικὸ δοκίμιο. Μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες του ἀναπηδάει ὁλος ὁ παλμός, ὅλη ἡ φλόγα, τὸ περιεχόμενο κι ἡ ἀλήθεια τοῦ 21, ποὺ τόσο εὐστοχα τὰ συνδέει ὁ συγγραφέας σ' ἓνα παραλληλι-

στικό ιστορικό περπάτημα με την 'Εθνική 'Αντίσταση 1941 - 44.

Ἡ κορυφαία ὁμῶς προσφορά τοῦ Βαλέτα εἶναι ἡ τρίτομη «'Ανθολογία τῆς Δημοτικῆς Πεζογραφίας», ἀπὸ δυὸ χιλιάδες περίπου σελίδες. Τὸ ἔργο αὐτό, βγαλμένο σὲ μιὰ δύσκολη γιὰ τὸ ἔθνος ἐποχὴ 1947 - 49, ἤρθε νὰ δώσει τὴ μάχη γιὰ τὴν ἀποκατάσταση καὶ ἀξιοποίηση τοῦ ρημαγμένου λαϊκοῦ πνευματικοῦ πλούτου. Ὅ,τι ἀξιοσήμαντο ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἡ δημοτικὴ πεζογραφία μας, ποὺ οἱ καταβολές της ἀρχίζουν πέντε αἰῶνες μπροστὰ ἀπὸ τὸν Ψυχάρη, βρίσκεται ἀντιπροσωπευμένο ἐκεῖ μέσα. Μιλάει μὲ τὸ ἴδιο του τὸ στόμα, πότε σὰ συναξάρι, πότε σὰ χρονογραφία, πότε σὰ θύμημα, πότε σὰ λόγος ρητορικὸς καὶ πότε σὰν ἔργο φαντασίας. Μιὰ τέτοια ἀναγωγή στὰ πατροπαράδοτα ἐνῶ θᾶπρεπε νὰ γίνεи ἀπὸ συλλογικὴ προσπάθεια καὶ ἐνῶ θᾶπρεπε νὰ τὴν εἶχε κάνει πρὸ πολλοῦ ὁ δημοτικισμὸς γιὰ νὰ συνδεθεῖ μὲ τοὺς προγόνους του, ὁ Βαλέτας τὴν καταπιάστηκε ὁλομόναχος. Ἐθέαψε ἕξαι αἰώνων ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ τὴν κωδικοποίησε σὲς δημιουργικότερες κατακτήσεις της. Ἔτσι τὸ ἔθνος ἀποκτήσῃ ἓνα ἀληθινὸ ιστορικὸ προτραῖτο τοῦ ψυχικοῦ του βίου, «θεμελιωμένο — καθὼς εἶπε ὁ Βάρναλης — στὸν πόθο τῆς προκοπῆς καὶ στὴ λαχτάρᾳ τῆς λευτεριᾶς». ('Ανθολ. Δημοτ. Πεζ. Γ', σελ. 688 κ. ἐξ.).

Ἀκολουθοῦν μετὰ ἀλλεπάλληλες οἱ ἐργασίες τοῦ Βαλέτα γιὰ μιὰ σειρά ἀπὸ δημοτικὰ καὶ ἄλλα κείμενα τοῦ λόγου. Τέτοια εἶναι τὸ «Χρονικὸ τοῦ Γαλαξειδιοῦ», ἡ «Ἑλληνικὴ Νομαρχία», τὸ «Χρονικὸ τῆς σκλαβωμένης Ἀθήνας» τοῦ Σκουζέ, ἡ «Σχολαστικοκατάργηση» τοῦ Κοραῆ, οἱ «Χωριάτικες γραφές» τοῦ Φατσέα, ἡ «Πατρικὴ» καὶ ἡ «Ἀδελφικὴ Διδασκαλία», τὰ «Τραχώματα» τοῦ Χαντζερῆ καὶ οἱ «Λόγοι» τοῦ Πηγᾶ. Μαζὶ μ' αὐτὰ ἀναστηλώνει τὸν Τερτσέτη, τὸν Τυπάλδο, τὸ Μαρκορά, τὸ Γρυπάρη, τὸ Βιζυηνό, τὸν Ἑφταλιώτη, τὸν Κρυστάλλη, τὸν Πορφύρα καὶ δίνει τῇ διεξοδικῇ μονογραφίᾳ του γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη. Καὶ νὰ σκεφτεῖ κανένας πὼς ὅλες αὐτὲς οἱ ἐκδόσεις ἔχουν δοθεῖ μὲ προλόγους, εἰσαγωγές, ὑπομνήματα, προσθήκες, συμπληρώσεις, βιβλιογραφίες, εὑρετήρια καὶ μὲ κάθε ἀπαραίτητο ντοκουμεντάρισμα.

Μέσα στὸν κύκλο τῶν κειμένων καὶ τῶν μορφῶν τῆς λογοτεχνίας μας, ποὺ ἀποκατάστησε ὁ Βαλέτας εἶναι καὶ ὁ Δημήτριος Αἰνιάν. Λησμονημένος καὶ οὐσιαστικὰ ἀνέκδοτος, ὁ μακρινὸς αὐτὸς στοχαστής, χρόνια περίμενε νὰ βγεῖ στὴ δημοσιότητα καὶ νὰ πάρει τὴ θέση του στὸ νεοελληνικὸ διαφωτιστικὸ κίνημα. Αὐτὸ βέβαια δὲν παρατηρήθηκε μόνο μὲ τὸν Αἰνιάν, ἀλλὰ καὶ μ' ὅλους σχεδὸν τοὺς διαφωτιστές μας, ποὺ ἀκόμα οἱ περισσότεροι βρίσκονται καταχωνιασμένοι, μακριὰ ἀπὸ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἔρευνα.

Ὁ Βαλέτας ἀσχολήθηκε μὲ τὰ γραφτὰ τοῦ ρουμελιώτη ἀγωνιστῆ, γραμματέα, συμπολεμιστῆ καὶ πρώτου βιογράφου τοῦ Καραϊσκάκη, μὲ τὴν πεποίθηση ὅτι ἀναστηλώνει μιὰ προοδευτι-

κὴ φυσιογνωμία τοῦ νεοελληνισμοῦ. Καὶ πραγματικὰ τέτοιος ἦταν ὁ Αἰνιάν. Ἕνας πρωτόπορος γιὰ τὴν ἐποχὴ του, ποὺ ἔζησε καὶ πέθανε μὲ τὸ δράμα μιᾶς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναγεννημένης Ἑλλάδας. Ἀναπτυγμένος μέσα στὴν παροικιακὴ οἰκονομικὴ ἀνθιση καὶ διαποτισμένος ἀπ' τὲς γαλλικὲς ἰδέες τοῦ φιλελευθερισμοῦ, ἔρχεται καὶ ἀγωνίζεται δίπλα στὸ λαό, ἀδερφωμένος ψυχικὰ μαζὶ του. Κι δταν εἶδε πὼς ἡ ἐπανάσταση χάθηκε μέσα στὰ νύχια τοῦ κοτσαμπασισμοῦ καὶ ὁ λαὸς ἀλυσοδέθηκε στὰ δεσμὰ τῆς ξενοκρατίας, δὲν ἀπογοητεύτηκε, ὅπως ἄλλοι. Ἀφήνει τὸ καριοφίλι καὶ πιάνει ἀφοδᾶ τὴν πέννα καὶ γράφει βιβλία καὶ βγάνει ἐφημερίδα καὶ συντηρεῖ περιοδικὸ καὶ ἰδρύει τυπογραφεῖο στὴν ἐπαρχία καὶ προπαγανδίζει τὴν ἀναγέννηση. Ἄνθρωπος ἀνήσυχος καὶ πολὺπλευρος δίνει σὲ ὅλα τὸ παρόν. Ἡ λαϊκὴ παιδεία καὶ ἡ λαϊκὴ γλώσσα εἶναι ἀπὸ τοὺς βασικότερους στόχους του. Παλεύει γιὰ τὴν ἀνύψωση τῆς θέσης τῶν δασκάλων. Γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς ὑποχρεωτικῆς φοίτησης στὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Γιὰ τὴ σύσταση διδασκαλείων καὶ τῇ χειραφέτησιν τῆς γυναίκας. Γιὰ τὴν ἰδρυση κοινοτικῶν βιβλιοθηκῶν καὶ γιὰ τὴ συγκρότηση «Ἑταιρίας πρὸς φωτισμὸν τοῦ λαοῦ». Καλλιεργεῖ τὴν ἀπλὴ γλώσσα καὶ γράφει τῇ γραμματικῇ της καὶ συντάσσει τὸ λεξικὸ της, ποὺ ἀκόμα παραμένει ἀνέκδοτο. Θέλοντας νὰ δώσει στὸ λαὸ ἀνάγνωσμα μὲ ποικίλη λογοτεχνικὴ, διδαχτικὴ καὶ ψυχαγωγικὴ ὕλη σὲ κατανοητὴ γλώσσα, ἐκδίδει τὴ «Βιβλιοθήκη τοῦ λαοῦ» ποὺ ἀποτελεῖ ὁρόσημο στὴν ἱστορία τῶν περιοδικῶν μας.

Ταυτόχρονα ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, τὴ διανομὴ τῆς ἐθνικῆς γῆς, τὴν κατάπαυση τῆς ληστείας καὶ τὸ σπάσιμο τῆς φεουδαρχίας μὲ τὴν ἀξιοποίηση τῶν ἐθνικῶν παραγωγικῶν πηγῶν. Ὑρρίζει ὁ ἴδιος στὰ χωριά καὶ ἀσχολεῖται μὲ φυτώρια καὶ πρότυπες καλλιέργειες, συσταίνοντας στοὺς κατοίκους πὼς πρέπει ν' ἀναπτύξουν τὴ βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριο. Φροντίζει ἀκόμα γιὰ τὴν καθοδήγηση τῆς ἀγροτικῆς καὶ πασχίζει νὰ σταματήσει τὸ ἀγριο φοροκυνηγῆτο καὶ τὴ μετανάστευση, ποὺ κάθε μέρα ἀπονεύρωνε τὸ ἔθνος. Παράλληλα τυπώνει λαϊκὰ ἐγχειρίδια γιὰ τὴν αὐτομόρφωση τῶν ἀγροτῶν καὶ βγάνει τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Γεωργίας», φύλλο πρωτοπορικὸ μέσα στὴν παράδοση τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας, ἀπ' ὅπου μάχεται γιὰ τὰ γενικώτερα ζητήματα.

Ἀνακατεύεται καὶ στὴν πολιτικὴ. Ὁ λαὸς ἐκτιμώντας τοὺς ἀγῶνες του τὸν ἐβγαλε ἐπανελημμένα βουλευτὴ του καὶ τὸν ἀγάπησε σὰν ἀληθινὸ πρόμαχο τῶν συμφερόντων του. Ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐθνικοῦ ἀντιπροσώπου χτυπάει μὲ περισσότερο κύρος τὴ βαβαροκρατία καὶ ὑπερασπίζεται τὰ πνιγμένα δίκαια τοῦ τόπου.

Συνεπῆς ἀγωνιστῆς καθὼς ἦταν πῆρε μέρος σ' ὅλα τὰ δημοκρατικὰ κινήματα τοῦ 19ου αἰῶνα. Στὰ 1848 προσχώρησε ἀπ' τοὺς πρώτους στὸ ἔνοπλο ἀστικοδημοκρατικὸ ξεσήκωμα τῆς Ρούμελης καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχία του ζήτησε ἄσυλο στὴν Τουρκία ἀπ' ὅπου ἐπανήλθε ἀμνηστευμένος. Δοκίμασε γιὰ ὅλα αὐτὰ τὲς σκλη-

ρότερες διώξεις και είδε «τὸ σπῖτι του στὴν Ὑπάτη καμένο, τὴ βιβλιοθήκη του διαρπαγμένη, τὸ τυπογραφεῖο του χαλασμένο, τὴν περιουσία του διμευμένη». («Ἀπαντα», σελ. 5). Ἄν και οἱ κατατρεγμοὶ του συνεχίστηκαν σ' ὅλη τὴν περίοδο τῆς Ὀθωνικῆς ξενουδουλείας και τὸν ἔριξαν στὴν ἐσχατὴ ἔνδεια, καθὼς ὁ ἴδιος διηγεῖται στὴν αὐτοβιογραφία του, ὡς-τόσο δὲν λύγισε. Δὲν παράτησε τὸ ἔργο του στὴ μέση. Ἡ ἀρθρογραφία του στὴν ἐφημερίδα «Ἀθηνᾶ» τοῦ Ἀντωνιάδη ἀφήνει ἐποχὴ γιατί σηματοθεῖ κατάστηθα τὴν ἀπολυταρχία και προετοιμάζει τὸ δημοκρατικὸ - ἀντιδυναστικὸ κίνημα τοῦ Σκιαδισμοῦ (1859). «Κίνει χεῖρα, ἐφάρμοζε τὰ πράγματα, τὰς θεωρίας και ὠφέλει τὸν λαὸν και τὴν πατρίδα, δημόσιε διδάσκαλε, δημοσιογράφε τίμιε και ἀπούλητε Ἀντωνιάδη», γράφει ὁ πρωτοπόρος δημοκράτης Π. Σοφιανόπουλος, ἐννοώντας τὰ ἀνυπόγραφα ἄρθρα τοῦ Αἰνιᾶνα στὴν «Ἀθηνᾶ». («Ἀπαντα», σ. 6).

Αὐτὸν λοιπὸν τὸν καταπληκτικὸ διαφωτιστὴ, κοινωνιολόγο, πολιτικὸ, δημοσιογράφο, ιστορικὸ, ἀγροτιστὴ και κοινωνιστὴ, μᾶς ἔδωσε ἀποκαταστημένον ὁ Βαλέτας σ' ἓναν τόμο ἀπὸ 530 σελίδες. Κι ἐνῶ μέχρι τὰ τώρα ὅλες οἱ γραμματολογίαι και οἱ ἱστορίαι μας ἀγνοοῦσαν τὸν Αἰνιᾶνα, σήμερα πιά ἔχει ἐπιδληθεῖ μετὰ τὸ ἴδιο του τὸ ἔργο ἀνάμεσα στοὺς πατέρες τῆς νεοελληνικῆς προοδευτικῆς σκέψης. Τὰ γραψίματά του συγκεντρωμένα, ταξινομημένα κι ὑπομνηματισμένα φιλολογικᾶ, ἔχουν δοθεῖ σὲ τρεῖς ἐνότητες ἀνάλογα μετὰ τὸ περιεχόμενον και τὸ εἶδος τους.

Τὸ πρῶτο μέρος (σελ. 9 - 374) περιλαμβάνει τὰ ἱστορικὰ ἔργα τοῦ ἀγωνιστῆ. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ εἶναι ἡ αὐτοβιογραφία του, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἔρχεται στὴ δημοσιότητα, ἡ βιογραφία τοῦ Καραϊσκάκη κι ἀρκετὰ ἄλλα κεφάλαια γιὰ πρόσωπα και γεγονότα τοῦ ἀγῶνα, ὅπως τὰ ἔζησεν ὁ ἴδιος. Ἐτέοια εἶναι οἱ σκιαγραφήσεις του γιὰ τὸν Κολοκοτρώνη, τὸν Δ. Ὑψηλάντη, τὸν Π. Π. Γερμανὸ καθὼς και οἱ περιγραφές και οἱ κρίσεις του γιὰ τὴ μάχη τῆς Ἀράχovas, τὴν ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς, τὴν πτώση τοῦ Μεσολογγιοῦ, τὴ Ναυμαχία τοῦ Νεοκάστρου και οἱ πληροφορίες του γιὰ τὸ ἐλληνικὸ ναυτικὸ. Κοντὰ σ' αὐτὰ, ἀξιόλογα εἶναι και τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς δίνει γιὰ τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τίς συνήθειες και τὴ ζωὴ τῶν ἀγωνιστῶν πρὸ και κατὰ τὴν ἐπανάσταση (σελ. 277 και πέρα). Ἔτσι ὁ Αἰνιᾶν καθιερώνεται σὰ μιὰ πολὺτιμη κι ἐγκυρὴ ἐθνικὴ πηγὴ, ποὺ σημαντικὰ ἔχει νὰ βοηθήσει στίς ἐρευνες και τὰ συμπεράσματα τῆς ἱστορικῆς μας ἐπιστήμης.

Τὸ δεύτερο μέρος (σελ. 375 - 475) εἶναι ἀφιερωμένο στίς λογοτεχνικὲς του συνθέσεις,

διηγήματα ἀγροτικὰ και ἡθογραφικὰ, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Αἰνιᾶν, ζώντας μέσα στὸ λαὸ, συγκινήθηκε ἀπ' τοὺς πόνους και τοὺς πόθους του και πάσχισε νὰ τοὺς ἀφηγηθεῖ με ἀλήθεια και ζωντάνια. Εἶναι ὁ μόνος ποὺ μαζί με τὸν Τερτσέτη ἔγραψε τόσο νωρὶς διηγήματα, προετοιμάζοντας τὸ ἔδαφος τοῦ Βιζυηνοῦ, τοῦ Παπαδιαμάντη και τοῦ Θεοτόκη. Ἄν και ἡ γλώσσα του εἶναι ἀπλοκαθαρεύουσα και κάπως ξενίζει, ὡστόσο, τὸ ὕφος του, οἱ σκηνές, τὰ ἐπεισόδια, οἱ διάλογοι, οἱ περιγραφές, ἔχουν μιὰν αὐθόρμητη εἰλικρίνεια, ποὺ μιλάει στὸ συναίσθημα και ζεσταίνει τὴν ἀτμόσφαιρα. Ἐγραψε ἀκόμα και ποιήματα και μετέφρασε ἀπ' τὰ γαλλικὰ τὴν «Ἰφιγένεια» τοῦ Ρακίνα κι ἀπὸ τ' ἀρχαῖα ἐλληνικὰ τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ Ξενοφῶντα.

Ἀπὸ τὰ διηγήματα ἐκεῖνα ποὺ κανέναν ξεχωρίζει εἶναι ὁ «Μαθητῆς» κι ὁ «Γερογιάννης» μετὰ τὴν καθάρια ἀγροτικὴ ὕφὴ τους και οἱ «Γκραβαρίτες» ποὺ ἀντιστοιχοῦν και προαναγγέλλουν κατὰ ἓναν τρόπο τὸ «Ζητιᾶνον» τοῦ Καρακίτσα. Ὁ Αἰνιᾶν εἶναι ἓνας πρόδρομος τῆς ἀγροτικῆς πεζογραφίας μας, ποὺ δούλεψε στίς ρίζες τῆς ἀθόρυβα κι ἔχει τὴ θέση του στὴν ἀφετηρία τῆς λογοτεχνίας μας.

Ἐτέλος στὸ τρίτο μέρος (σελ. 475 - 521) περιέχονται διάφορα κοινωνιολογικὰ και κριτικὰ δημοσιεύματα, ποὺ ἀναφέρονται σὲ καίρια και ἄλυτα προβλήματα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ μετὰ τὴν ἐπανάσταση. Τὰ ὑπομνήματά του γιὰ τὴ διανομὴ τῶν ἐθνικῶν γαιῶν στοὺς ἀκτήμονες ἀγωνιστὲς και τὰ ἄρθρα του γιὰ τὴν Παιδεία εἶναι χαρακτηριστικὰ. Μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ φαίνεται ὅλο τὸ ἦθος, ἡ δημοκρατικὴ συνέπεια, ἡ πολιτικὴ ἐντιμότητα κι ἡ διορατικὴ βλέψη τοῦ Αἰνιᾶνα, ὥστε σήμερα νὰ ὑψώνεται μπροστὰ στὰ μάτια μας νέος και ἐπίκαιρος.

Ἡ ἐκδοσὴ τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Αἰνιᾶνα, καμωμένη μετὰ τὴ γνωστὴ ἀγάπη ποὺ διακρίνει τὸ Βαλέτα γιὰ τὴν πνευματικὴ μας παράδοση, εἶναι ἓνα τεράστιο ἀπόκτημα τῆς νεοελληνικῆς βιβλιογραφίας. Καὶ μ' ὅλα τὰ κενὰ ποὺ μπορεῖ νὰ παρουσιάζει ἢ τίς ἐλλείψεις ποὺ τυχὸν μπορεῖ νὰ ἔχει δὲν παύει νὰ εἶναι ἓνας ἀληθινὸς θησαυρὸς, κορφολογημένος ἀπ' τοὺς γυναιώτερους χυμοὺς τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς. Ἡ τελικὴ ὁμῶς ἀποκατάστασις τῆς προσωπικότητος τοῦ Αἰνιᾶνα εἶναι δουλειά, καθὼς τόνισε ὁ ἴδιος ὁ Βαλέτας, τῆς αὐριανῆς προπαντὸς γενιᾶς, ποὺ θὰ φτάσει καλύτερα χρόνια. Αὐτὴ θὰ ἐπωμισθεῖ τὸ χρέος τῆς ὀριστικῆς του ἀναστήλωσης στὴν ἐκτασὴν και τὸ βάθος τῆς ἱστορικῆς και μορφωτικῆς πλατύτητος ποὺ ἔχει.

Μᾶρκος Γκιόλιας